

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора політичних наук, доцента Цокура Є. Г.

на дисертацію Постоловської Олександри Олегівни

«Політико-культурні особливості трансформації політичної еліти сучасної України»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія

Дисертація Постоловської О. О. «Політико-культурні особливості трансформації політичної еліти сучасної України» є актуальним та своєчасним дослідженням проблеми розвитку політичної еліти як найважливішого суб'єкту процесів організації системи політичного управління, формування законодавчих засад функціонування українського суспільства, прийняття глобальних та локальних політичних та політичних рішень, в політико-культурному контексті. Актуальність роботи підтверджується зверненням до широкого кола проблем сучасного українського суспільства, аналіз яких спрямований на пошук відповіді на питання: чи можливе на сьогоднішній день формування професійної та ефективної політичної еліти, здатної провести реформи та консолідувати суспільство?

Нагальність сформульованих питань підтверджується тим фактом, що у сучасній політичній науці недостатньо глибоким є аналіз сутнісних характеристик політичної еліти, що дозволив би з методологічних позицій політичної культури пояснити суперечність між ідеальним образом політичної еліти, як носія гуманістичних цінностей і ідеології державотворення, і її репрезентантами, що є політичними акторами в сучасній Україні і подекуди дискредитують не лише особисто себе і політичну силу, яку представляють, але й саму ідею політичної еліти як такої.

Тому авторка слушно зазначає, що «не зважаючи на досить об'ємний пласт наукових напрацювань з проблематики політичної еліти, не можна

вважати вичерпним дослідження тенденцій її розвитку в умовах переходу від тоталітарного до демократичного політичного режиму, тим більше сучасний її стан в Україні. У цій сфері сьогодні лише зростає кількість питань, що потребують наукового осмислення та систематизації поглядів вчених та аналітиків. Доцільним видається вивчення реалій, викликів і перспектив трансформації політичної еліти як важливого суб'єкта незалежної, самостійної та демократичної держави України. При цьому йдеться і про теоретико-методологічні засади дослідження (поняття політичної еліти, еволюція його змісту в зарубіжній та вітчизняній політичній науці), і про практичні механізми та канали оновлення політичної еліти та її особливості в Україні...».

Викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження О. О. Постоловської.

Метою здійсненого дослідження є «виявлення та аналіз особливостей трансформації політичної еліти сучасної України, зокрема вивчення змін у її політичній культурі, їх впливу на потенціал цієї групи як суб'єкта подальших демократичних перетворень українського суспільства». Реалізація мети відбувається завдяки виконанню визначених адекватно меті дослідницьких завдань. Найважливішими серед них вважаємо: проаналізувати особливості формування політичної культури еліти в сучасній Україні в контексті демократичних змін; систематизувати детермінанти та виклики політико-культурної трансформації політичної еліти, визначити причинно-наслідковий зміст її негативного образу в сучасній Україні; дослідити ситуативний прагматизм і регіонально-кланову фрагментарність як домінуючі особливості політичної культури та поведінки сучасної вітчизняної політичної еліти; розкрити такі базові цінності політичної еліти як професійність, інтелектуальність, моральність та їх значення в розвитку демократичної культури влади та управління й посиленні позитивної якості окресленої групи.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну:

- по-перше, трансформацію політичної еліти розглянуто як комплекс процесів її інституційних та суб'єктивних змін. Визначено, що інституційна трансформація може відбуватися на рівні взаємодії різних гілок влади, старої та нової еліти, горизонтальних і вертикальних комунікацій всередині елітної групи, а також у відносинах зі суспільством;

- по-друге, виявлено детермінанти політико-культурної трансформації політичної еліти та визначено їх вагомий вплив на якісні характеристики та можливості оновлення цієї соціальної групи в Україні;

- по-третє, проаналізовано різні підходи до періодизації становлення та розвитку політичної еліти в сучасній Україні, а також пов'язаних з ними тенденцій, що дозволило сформулювати умовні характеристики політико-культурної трансформації політичної еліти України: виживання-збереження, адаптація, витіснення, очищення, оновлення, розвиток. Зміст цих характеристик розкриває ціннісну природу змін, амбівалентний характер політичної еліти та особливості її поведінки періоду незалежності, а також прогностичне бачення подальшого її розвитку в Україні.

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їхня кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації О. О. Постолюк дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до розробки проблеми політико-культурних особливостей трансформації політичної еліти сучасної України відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю. Варто відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення наукового апарату роботи.

Слід відзначити обґрунтованість наведених дисертантом висновків, які базуються на використанні адекватної методології. Зокрема, застосовані системний, синергетичний, неоінституційний, політико-культурний, аксіологічний, поведінковий, соціологічний підходи.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи. Видання, включені до списку використаних джерел, насамперед зарубіжні, свідчать про ґрунтовне

опрацювання проблеми, і високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи. Логічно окреслено систему використаних в роботі дослідницьких методів.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження трансформації політичної еліти» – авторка розглядає основні концептуально-теоретичні і дослідницько-методологічні напрями, у рамках яких проводиться розробка дискурсивного розуміння феномену політичної еліти та її трансформації. Відбувається аналіз рефлексії феномену політичної еліти в науковій літературі, обґрунтовуються методологічні засади дослідження. У результаті аналізу змістовних характеристик політичної еліти констатовано, що трансформацією політичної еліти є: «...процес її змін на рівні персонального складу, взаємодії старої та нової еліти, а також ціннісних перетворень, що визначають поведінку цієї групи, її взаємодію зі суспільством. Гібридність як ознака сучасного політичного режиму, позначається на поєднанні формального фасаду та неформального змісту в діях політичної еліти».

У другому розділі – «Трансформація політичної еліти у процесі демократичних перетворень сучасної України: політико-культурний вимір» – досліджується проблема взаємообумовленості процесів становлення незалежної української держави і формування та розвитку нового, демократичного типу політичної культури еліти.

Обґрунтовується, що існує вплив перших років незалежності у формуванні ефективної та здатної до подальшої модернізації політичної еліти. У цьому контексті окреслено низку факторів, зокрема 1) трансформаційний процес, що змушував повністю переформатовувати всі виміри соціального, політичного, економічного життя; 2) необхідність розбудови нової за змістом і формою держави; 3) формування та затвердження ціннісного фундаменту для розбудови громадянського суспільства й демократичної, правової держави.

У третьому розділі – «Проблеми оновлення еліти в сучасній Україні та перспективи розвитку її демократичної політичної культури» досліджуються суперечливі шляхи досягнення позитивної якості управлінської діяльності політичної еліти. Обґрунтовується, що сучасні умови актуалізують увагу до феномену «інтелектуальної еліти», «еліти знань». Нова еліта (інтелектуали, інтелігенція, менеджери) посилює управлінську функцію, позиціонує нові цінності культури влади. Ці тенденції засвідчують ціннісну трансформацію політичної еліти – від «еліти капіталу до еліти спеціалістів, носіїв знання».

Завершується робота розгорнутими висновками, які впливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційної роботи.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

- у професійній діяльності політичних експертів, лідерів громадської думки, членів політичних партій, управлінців у питаннях досягнення суспільної згоди, при вирішенні складних питань демократичних перетворень в Україні, напрацюванні стратегій з її модернізації та консолідації;

- в процесі викладання курсу «Політології» для студентів закладів вищої освіти, дисциплін «Соціологія політики», «Проблеми демократії та демократизації», «Прикладна політологія» та інших – для студентів гуманітарних спеціальностей, а також у якості теоретичного підґрунтя до розробки спеціального курсу «Політична еліта та політичне лідерство».

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у тринадцяти працях, одна з яких опублікована в іноземних наукових виданнях.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість

публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Основні положення дисертації широко апробовані на наукових конференціях, серед яких: Тринадцяті юридичні читання «Українська державність: крізь призму часу (до 100-річчя Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.)» (Київ, 2018 р.), Чотирнадцяті юридичні читання «Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. До 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова; до 70-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України» (Київ, 2019 р.), Тиждень філософії в НПУ імені М. П. Драгоманова «Майбутнє філософської освіти в Європі: виклики та перспективи» (Київ, 2019 р.), Науково-практична конференція «Значення культурної практики в освітньому процесі університету» (Київ – Новгород-Сіверський, 2019 р.).

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертанта, в яких відображено положення дисертації, повною мірою розкривають дослідницьку проблему проблеми трансформації політичної еліти в політико-культурному контексті. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого О. О. Постоловською дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Достатньо висока оцінка дисертаційного дослідження О. О. Постолювської, його значний науковий і аналітичний потенціал не означає, що воно не позбавлене недоліків, дискусійних положень, резервів для підвищення рівня.

По-перше, до дискусійних аспектів роботи можна віднести дещо узагальнене сприйняття авторкою феномену політичної еліти. Разом з тим, на сторінках дисертації згадується і про політичну, і про правлячу, і про адміністративну (управлінську) еліту, і про правлячий клас. На наш погляд, бажано було б більше конкретизувати поняття політичної еліти.

По-друге, потребує уточнення позиції авторки щодо ролі механізмів легітимації політичної (правлячої) еліти в сучасній Україні як одного із напрямів відновлення/формування її позитивної якості. На наш погляд, це збагатило би дослідження.

По-третє, розглядаючи політичну еліту як предмет вивчення у зарубіжній та вітчизняній політичній науці (підрозділ 1.1.) варто було б більше уваги приділити аналізу та характеристиці поглядів науковців щодо цього поняття в сучасній вітчизняній політичній науці.

По-четверте, у переліку поставлених дослідницьких завдань є задача систематизувати детермінанти та виклики політико-культурної трансформації політичної еліти, визначити причинно-наслідковий зміст її негативного образу в сучасній Україні. Однак бажано було б не просто описати зміст цих чинників, а й показати їх деструктивний й конструктивний вплив, а також чітко окреслити детермінанти формування позитивного її образу.

У роботі зустрічаються й деякі інші недостатньо аргументовані положення, а також граматичні огріхи.

І все ж, висловлені зауваження суттєво не применшують значимість наукових напрацювань дисертантки, швидше є пропозиціями до дискусії, що окреслюють подальші напрями наукових розвідок.

Дисертаційне дослідження «Політико-культурні особливості трансформації політичної еліти сучасної України» є оригінальною і

завершеною науковою працею, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій (п. 11 і п.13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами), а її авторка Постоловська Олександра Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, доцент

завідувач кафедри політології

Запорізького національного університету

Є. Г. Цокур

Підпис Цокура Є. Г. підтверджую:

Вчений секретар

Запорізького національного університету

к.філол.н., доцент Проценко О. А.

